

Maloljetnička delinkvencija

Car, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:892426>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANDREA CAR

MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA

Završni rad

Pula, rujan, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANDREA CAR

MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA

Završni rad

JMBAG: 00620348728, izvanredna studentica

Studijski smjer: stručni studij Predškolski odgoj

Predmet: Sociologija odgoja i obrazovanja

Područje: društvene znanosti

Polje: sociologija

Grana: posebne sociologije

Mentor: prof. dr. sc. Fulvio Šuran

Pula, rujan, 2021.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana, Andrea Car, kandidatkinja za stručnu prvostupnicu predškolskoga odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

Andrea Car

U Puli, _____, 2021. godine



IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Andrea Car dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Maloljetnička delinkvencija koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljajući na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

Andrea Car

SADRŽAJ

UVOD	1
1. MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA.....	3
2. TEORIJE DEVIJANTNOGA PONAŠANJA	6
2.1 BIOLOŠKE TEORIJE	7
2.2 SOCIOLOŠKE TEORIJE	9
3. POVEZANOST OKOLINE NA PONAŠANJE MLADIH.....	14
3.1 OBITELJ.....	14
3.2 ŠKOLA	16
3.3 VRŠNJAČKE SKUPINE	18
4. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI DELINKVENTNOGA PONAŠANJA	23
5. KAZNENA DJELA MALOLJETNIKA U HRVATSKOJ	27
6. ZAKLJUČAK	30
7. POPIS LITERATURE I DRUGIH IZVORA PODATAKA.....	32
SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI (na hrvatskome jeziku).....	34
SUMMARY AND KEYWORDS (in English)	35

UVOD

Ovaj završni rad bavit će se temom maloljetničke delinkvencije. S obzirom na to da je tema sve aktualnija i, nažalost, danas sve češće govorimo o problemima s kojima se susrećemo u radu s mladima, kako djecom predškolske, tako i onom školske i adolescentske dobi, izuzetno je važno progovarati i pisati i o ne baš tako lijepim temama koje su, zapravo, svuda oko nas. Naime, zatvaranje očiju pred problemima i izazovima današnjice nikako nije rješenje, već bi se cijela društvena zajednica trebala što više educirati i naći empatiju prema takvim, devijantnim slučajevima jer djeca nisu krivci što su tijekom života bila odgajana na načine koji nipošto nisu zadovoljavajući za njihov zdrav rast i razvoj, kako psihički, tako i fizički. Naprosto, dijete ponavlja obrasce koje vidi i uči iz okoline te prema njima stvara svoje vlastite obrasce ponašanja, koja u nekim slučajevima prerastu u devijantna ponašanja.

Nadalje, upravo su ta devijantna ponašanja djece i adolescenata vrlo izazovan problem s kojima se susreću sve stručne osobe koje s takvom djecom rade, a nerijetko su indikacija složenih poremećaja u ponašanju. Takva delinkventna ponašanja ugrožavaju prirodan i zdrav rast i razvoj djece i njihovo generalno uspješno funkcioniranje u društvu, sve od obitelji preko vrtića i škola do radnih okruženja. Definitivno možemo reći da je delinkvencija djece, a pogotovo maloljetnika, ozbiljan problem s kojim se društvo danas susreće te da rješavanju tog problema trebamo krenuti od najranije dobi djeteta kako takvo devijantno ponašanje ne bi s vremenom eskaliralo u teže kriminalne radnje.

Cilj ovoga rada jest teorijski analizirati maloljetničku delinkvenciju i raspraviti o njoj te na jednome mjestu navesti najbitnije informacije koje su potrebne ljudima iz prakse kako bi mogli lakše i pravilnije usmjeriti djecu „na pravi put“. U vezi s navedenom temom zahvaćena su područja sociologije odgoja i obrazovanja, stručnih sadržaja, kao i profesionalnoga i privatnoga afiniteta.

Dakle, sve što odstupa od normalnoga i društveno prihvatljivoga ponašanja nazivamo devijantnim. Najčešći oblik devijantnosti jest upravo delinkvencija koja obuhvaća različite oblike ponašanja koja nisu u skladu s društvenim normama i/ili zakonom. U prvome dijelu rada bit će govora upravo o takvome ponašanju, odnosno što sve obuhvaća pojam maloljetničke delinkvencije te što devijantno ponašanje jest i koje su to teorije devijantnoga ponašanja. Potom slijedi dio rada u kojem ćemo objasniti

utjecaj okoline na ponašanje mladih te ćemo posebno raščlaniti utjecaj obiteljske zajednice, škole i vršnjaka u kontekstu ponašanja mladih i njihovih prijestupa. Uz navedeno, spomenut ćemo također i rizične te zaštitne čimbenike devijantnoga ponašanja. Također, u završnome dijelu bit će dan prikaz kaznenih djela djece i maloljetnika u Hrvatskoj, a na samome kraju donijet ćemo vlastiti osvrt i zaključak te popis literature i drugih korištenih izvora, kao i sažetak rada s ključnim riječima na hrvatskome i engleskome jeziku.

1. MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA

Kao što je već i u uvodu spomenuto, maloljetnička delinkvencija jest najčešći oblik devijantnoga ponašanja kod mladih.

Maloljetnicima se u Republici Hrvatskoj smatraju sve osobe između 14 i 18 godina starosti, dok djeca mlađa od 14 godina nisu kažnjivo odgovorna za svoje postupke i prema takvim osobama se niti ne može pokrenuti postupak. S druge pak strane, u pravnoj terminologiji javlja se i pojam mlađega punoljetnika koji obuhvaća sve osobe stare između 18 i 21 godine života (Sokolović 2018: 5). Dakle, kažnjivo odgovorne osobe koje mogu odgovarati za svoje postupke su sve one koje su starije od 14 godina.

Kada govorimo o delinkvenciji, treba naglasiti da ona označava različite oblike ponašanja koja nisu u skladu s društvenim normama i/ili zakonom. Maloljetnička delinkvencija predstavlja različite načine ponašanja koja su kriminalna, asocijalna ili pak antisocijalna. Primjeri delinkvencije su različite pljačke i krađe, namjerna izazivanja štete, konzumacija različitih opojnih sredstava i sl. Maloljetnička delinkvencija tako obuhvaća sva ponašanja tijekom razvoja i sazrijevanja koja su nedruštvena ili čak protudruštvena, a najčešće su odraz poremećenih bioloških, psiholoških ili pak socijalnih razvoja. Takvo protudruštveno ponašanje vrlo je opasan i kompleksan socijalno-patološki fenomen koji zna eskalirati do teških općedruštvenih problema. Maloljetnici koji razviju delinkventno ponašanje upućuju na činjenicu da su institucije zanemarile problem te propustile reagirati na simptome koje je mlada osoba slala svojoj okolini, kako obitelji i prijateljima, tako i učiteljima, pedagogima i vršnjacima, tražeći time potporu i pomoć (Paušek i dr., 2017: 255).

Odgaj i odgajanje tipično je ljudski čin i temeljen je na biološkim i sociološkim faktorima. Obitelj tako predstavlja jedan od najvažnijih čimbenika za razvoj devijantnoga i/ili delinkventnoga ponašanja kod djece i maloljetnika (Paušek i dr. 2017: 256). I bez obzira na činjenicu što postoji konvencijom doneseno pravo djeteta na odrastanje u obitelji, često smo svjedoci potpuno drugačijih životnih scenarija tih mladih bića. Djeca odrastaju u uvjetima bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili pak u zajednicama u kojima vlada obiteljsko nasilje, kako među supružnicima, a nažalost i ono koje je usmjereno prema djeci.

Maloljetnici su često smješteni u domove za nezbrinutu djecu, nemaju roditelje, odnosno isti su umrli ili ih na neki drugi način napustili, a često zna biti i situacija da su roditelji izgubili pravo na roditeljstvo zbog svoga vlastitoga devijantnoga ponašanja.

Takva djeca posebno su ranjiva socijalna skupina koja ima veće predispozicije za razvoj delinkventnoga ponašanja no njihovi vršnjaci koji žive u relativno normalnim obiteljima i životnim uvjetima.

Kada želimo definirati sam pojam maloljetničke delinkvencije, moramo ga svakako sagledati u širem kontekstu. Sam pojam prvenstveno je određen kaznenopravnim odrednicama, no i društveno neprihvatljivim oblicima ponašanja za koja ne postoje pravne posljedice. Pojam maloljetničke delinkvencije odražava se kroz nekoliko segmenata, od djelokruga pojave, sprječavanja i tretmana, do organizacije institucija koje se u svome djelovanju bave mladima (Carić 2002: 25). Tako maloljetničku delinkvenciju možemo tumačiti kroz usko, šire i najšire shvaćanje, odnosno od zakonodavstva preko kršenja pravnih propisa i normi sve do stanja i ponašanja koja odstupaju od normalnih i smatraju se štetnima, odnosno nepoželjnima. Takvim određenjem neprihvatljivoga ponašanja smatraju se svi oblici koji su karakteristični za djecu, a nisu pravno inkriminirani kod odraslih počinitelja, kao što su, na primjer, bježanje od kuće ili iz škole, skitnja bez znanja i nadzora odrasle osobe, konzumiranje alkohola, cigareta i drugih opijata i slično (Žuvela i dr., 2016: 19).

Maloljetnička delinkvencija ili kriminalno ponašanje mladih pojava je koja se vrlo često naziva drukčijim izrazima, no kod svakoga je važno naglasiti te poremećaje i odstupanja u ponašanju. Tako se za istu stvar mogu čuti nazivi poput delinkvencije, devijantnoga ponašanja, problematičnoga ponašanja ili pak asocijalnog i antisocijalnog ponašanja. Uzevši sve nazive u obzir, generalno bismo mogli reći kako su svi poremećaji i odstupanja u ponašanju zapravo skupina različitih obrazaca društveno neprihvatljivih, inkriminiranih, neadekvatnih, štetnih i riskantnih ponašanja mladih ljudi. Djeca, adolescenti i mladi mogu istovremeno činiti štetu i probleme samima sebi, ali i drugim osobama ili pak različitim društvenim skupinama, odnosno cijeloj zajednici u kojoj žive. Takva ponašanja gotovo u pravilu uvijek imaju negativne posljedice na radno, obrazovno i društveno funkcioniranje osobe te njegovo ukupno ponašanje i postignuća. Situacije u kojima ćemo najlakše i najranije zamijetiti poremećaje u ponašanju su ometajuća ponašanja u školskoj sredini ili sredini gdje djeca provode puno svoga slobodnoga vremena, a manifestiraju se kroz probleme s

učenjem, ponašanjem u razredu i odnosu s drugim vršnjacima, bježanjem s nastave i sl. (Martinjak, Odeljan, 2016: 9).

U predškolskoj i školskoj dobi takvi se poremećaji u ponašanju manifestiraju još i kao ponašanje puno inata, često uključujući i agresiju prema ukućanima i članovima obitelji, djeci u školi i vršnjacima, stručnim suradnicima i učiteljima te i kao naklonjenost skitanju i bježanju od kuće. Teži oblici devijantnoga ponašanja svakako su konzumacije različitih opojnih sredstava, od alkohola i cigareta sve do teških droga, što često dovodi do ozbiljnih problema u učenju i, nažalost, nerijetko dovodi do prekida školovanja.

Takva ponašanja također sve više dobivaju i oblike kažnjivih ponašanja pa maloljetnici takvim ponašanjima ujedno čine različite prekršaje ili kaznena djela za koja mogu biti pravno gonjena.

Glavne specifičnosti ličnosti djece koja imaju poremećaje u ponašanju su nepoštivanje autoriteta, neposlušnost, asocijalnost i antisocijalno ponašanje, nasilnost i prkos, vrlo česta emocionalna i društvena nezrelost, egoizam i egocentričnost, destruktivnost i/ili autodestruktivnost, odbojnost prema drugima i neprijateljsko raspoloženje prema ljudima iz okruženja, nemogućnost ostvarivanja bliskoga kontakta s vlastitom okolinom i sl. Nažalost, također su česte i situacije da među maloljetnim delinkventima ima one djece koja boluju od različitih psihijatrijskih poremećaja što dovodi do psihoza ili pak pokazuju jake psihopatske smetnje i devijacije.

Konačno, govoreći o terminologiji, kada spominjemo maloljetničku delinkvenciju trebalo bi spomenuti još neke termine koje navodi Zrilić (Zrilić, 2011: 72). To su: *asocijalno ponašanje*, *antisocijalno ponašanje* te *socijalna neprilagođenost*. Prva dva termina možda zvuče slično ili čak isto, no prvi (*asocijalno ponašanje*) označava sve one oblike ponašanja koji nisu u skladu s prihvaćenim normama ponašanja u društvu te takva ponašanja nisu niti ne mogu biti pravno sankcionirana. Drugi termin (*antisocijalno ponašanje*) označava ponašanja koja su u sukobu s društvenim normama, a vezuje se za stariju djecu te je taj termin najbližiji pojmu delinkvencije. Na koncu, *socijalna neprilagođenost* ponašanje je koje se događa kao reakcija uslijed niza različitih stresnih događaja, trauma i promjena, a može utjecati na prolazne poremećaje u ponašanju, na primjer, kada govorimo o adolescentima, tzv. adolescentne krize.

2. TEORIJE DEVIJANTNOGA PONAŠANJA

Kao i u svakoj znanosti, tako i u sociologiji i biheviorizmu¹ postoje različite teorije ponašanja. S obzirom na samu temu rada, u ovome ćemo se poglavlju osvrnuti na različite teorije devijantnoga ponašanja. Njih ovlaš možemo podijeliti na biološke, psihološke i sociološke teorije, no one se onda ponovo granaju na različite podteorije. U skupinu s biološkim teorijama svakako možemo dodati i psihijatrijski pristup devijantnosti, kao i klasično psihološko objašnjenje devijantnosti. S druge pak strane, kada govorimo o sociološkim teorijama devijantnoga ponašanja, važno je ubrojiti **teoriju anomije**² i **strukturalnog pritiska**³, **konfliktnu teoriju**⁴, **teorije etiketiranja**⁵ i **kontrole**⁶ te **teoriju učenja**⁷ ili **socijalizacije**⁸.

Razlika između bioloških i socioloških teorija devijantnoga ponašanja jest u tome što sve „*biološke teorije polaze od pretpostavke da biološki čimbenici uzrokuju u potpunosti ili djelomično kriminalno ponašanje. Teorijska objašnjenja uzročnosti kriminalnog ponašanja predstavnici pronalaze u biološkim karakteristikama čovjeka. Smatraju neke ljude 'rođenim zločincima' zbog njihovih tjelesnih karakteristika*“ (Šiško, 2020: 24). S druge pak strane, sociološke teorije okrenute su društvu, društvenim normama i pravilima, očekivanim ponašanjima pojedinaca ili društva u određenim situacijama te društvenim odnosima. „*Skup normi koje zajedno prenose očekivanja o prikladnom ponašanju osobe u specifičnoj situaciji nazivamo društvena pravila. Norme koje pojedinac uči unutar obitelji ponekad se razlikuju od normi i društvenih pravila u grupama vršnjaka, grupi na poslu ili političkoj grupi. Pojedinac sudjeluje u različitim društvenim grupama i pripadnost pojedinim grupama može smatrati važnijim, stoga*

¹ Biheviorizam – psihologijski princip koji se temelji na činjenicama da je glavni predmet proučavanja psihologije upravo ponašanje. Takav pristup trebao bi u svojim istraživanjima pokušati otkriti zakonitosti ponašanja društva i ljudi u različitim situacijama. Bihevioriste ne interesiraju previše psihički, koliko ponašajni procesi, a ono što je važno za naglasiti jest da je čovjekovo ponašanje nešto što je unaprijed određeno društvom i zajednicom, odnosno okolinom u kojoj pojedinac živi i u skladu s kojom se ponaša i djeluje. Glavni psiholozi biheviorističkog pravca bili su Ivan Pavlov te John B. Watson. Konačno, njegov učenik, B. F. Skinner biheviorizam je povezao s pragmatizmom.

² Situacija u kojoj individua ili društvo ne žele prihvatiti vladajuće društvene paradigme, norme te se uspostavlja anarhija, bezakonje i nered.

³ Prema teoriji strukturalnoga pritiska svi su članovi neke društvene zajednice pripadnici istih društvenih vrijednosti, ali se razlikuju prema svome klasnome položaju.

⁴ Teorija koja se treba baviti istraživanjem sukoba i promjena.

⁵ Način na koji se etiketiraju, odnosno označavaju određeni oblici ponašanja u društvu.

⁶ Teorija koja govori o tome da bi svaki pojedinac mogao bolje kontrolirati svoje ponašanje i osjećanja.

⁷ Psihologijska disciplina koja izučava načine učenja pojedinca.

⁸ Proces tijekom kojeg pojedinac uči te stječe stavove, vrijednosti i norme određenoga društva i kulture u kojoj živi.

svoje ponašanje uglavnom prilagođava normama te grupe“ (Šiško 2020: 26). Sve u svemu, ono što treba istaknuti jest da je ključna razlika između bioloških i socioloških teorija devijantnoga ponašanja u tome što biološke kao uzrok gledaju biologiju pojedinca, a sociološke odnos pojedinca prema društvu i njegovo (ne)funkcioniranje u njemu.

2.1 BIOLOŠKE TEORIJE

Biološke teorije devijantnoga ponašanja, dakle, kreću od polazne postavke da kriminalno i devijantno ponašanje uzrokuju biološki faktori unutar pojedinca koji su djelomično ili u potpunosti odgovorni za njega. Stručnjaci i teoretičari svoje hipoteze žele objasniti u biološkim čimbenicima osobe, a njihova ideja jest da je ponašanje koje odstupa od normi uvjetovano čovjekovom biologijom.

Talijanski psihijatar Cesare Lombroso⁹ predstavnik je **antropološke teorije** te je u svojim eksperimentima i istraživanjima pokušavao ukazati na povezanost devijantnoga ponašanja i određenih tjelesnih specifičnosti delinkvenata. Upravo se on zalagao za mišljenje prema kojem postoji tip čovjeka kao „rođenoga zločinca“ kod kojeg određena tjelesna obilježja već pri rođenju djeteta ukazuju na moguća buduća devijantna ponašanja. Prema njemu, te tjelesne karakteristike samo su predispozicije, a ne i determinante potencijalnog ponašanja u budućnosti. Lombroso je svoju teoriju temeljio na istraživanjima obujma i veličine mozga, čime je došao do zaključaka da postoje razlike između kradljivaca, ubojica te silovatelja.

Ubojice, prema njemu, imaju usku lubanju i ispupčene jagodice, kradljivci nisko zabačeno čelo, izuzetnu pokretljivost ruku i lica, male nemirne oči, guste obrve te rijetku bradu, dok silovatelji imaju spljoštenu lubanju, tupi nos, duge uši i približene oči (Matić 2003: 71-72).

Enrico Ferri¹⁰ širi ovu teoriju razvijajući pet različitih tipova „rođenih zločinaca“ – *rođeni zločinac* (ima tjelesni nedostatak i/ili nedostatke, nije osjetljiv ni empatičan te je bez osjećaja krivnje), *duševno bolesni delinkvent* (nema moralnih vrijednosti, duševni je bolesnik), *zločinac iz strasti* (kriminalno djelo počini u afektu, preosjetljiva je i neuravnotežena osoba), *slučajni zločinac* (nema određenih urođenih sklonosti ka

⁹ Talijanski liječnik koji je utemeljio antropološku teoriju kaznenoga prava te je jedan od najpoznatijih utemeljitelja kriminologije i kriminalistike.

¹⁰ Talijanski kriminolog, sociolog te osnivač Talijanske škole kriminologije.

zločinu, no pod vanjskim utjecajem čini manja kriminalna djela) te *zločinac iz navike* (osoba koja je psihički labilna, a uz to ima predispoziciju za kriminalno djelo) (Martinjak i Odeljan, 2016: 12).

Jedna od često spominjanih bioloških teorija devijantnoga ponašanja jest **teorija nasljeđa** koja podupire stajalište da su uzroci poremećaja u ponašanju uvjetovani određenim nasljednim osobinama, bilo da su one psihičke ili fizičke. Teoretičari koji zastupaju ovaj stav drže da je sklonost devijantome ponašanju osobina koja je nasljedna, a svoj stav dokazuju primjerima obitelji u kojima se duž više generacija pojavljuje naklonjenost kriminalnome ponašanju. Ono što je zanimljivo kod teorije nasljeđa jest da je „*kriminal u obitelji neposredno popraćen siromaštvom*“ (Dugdale¹¹, 1877: 44-46).

Sigmund Freud¹² i Alfred Adler¹³ teoretičari su koji su zagovarali **psihoanalitičku teoriju** pa tako čovjekove kriminalne radnje (kao i mnoge druge) tumače kroz nesvjesne psihičke procese. Za Freuda i Adlera naše su radnje, osjećaji i misli zapravo samo posljedica djelovanja sila kojih mi sami nismo niti svjesni. Freud je tako našu ličnost podijelio u tri dijela koja igraju važnu ulogu u našem ponašanju (*id*, *ego* i *superego*). *Id* jest ono nagonско u nama i predstavlja egoistično zadovoljavanje vlastitih potreba i želja, *ego* jest razumski dio naše ličnosti, svijest i mišljenje, dok je *superego* moralna svijest koja preispituje dobro i loše u kontekstu našega ponašanja. Ono što je svakako važno za naglasiti u Freudovoj teoriji u kontekstu devijantnoga ponašanja jest da su različite traume u djetinjstvu glavni uzroci nedovoljnog razvijanja *ega* i *superega*, čime dolazi do prevlasti *ida* i u delinkventnih se osoba tada kroz upravljački *id* sve umjerava na zadovoljavanje vlastitih potreba, bez obzira na to što se time možda istovremeno ne uvažavaju određeni društveni uzusi ni moralne norme (Martinjak i Odeljan, 2016: 15). Spominjući psihološke teorije, trebamo spomenuti i psihijatrijske pristupe devijantnome ponašanju. Psihijatrijsko obrazloženje poremećaja u ponašanju polazi od pretpostavke da svaki pojedinac ima određenu potrebu za emocionalnom sigurnošću, no samo „*počinjenje devijantnih djela ne mora nužno značiti postojanje mentalnih problema, isto kao što ni ponašanje u skladu s društvenim*

¹¹ Američki sociolog specijaliziran za kriminalistiku i kriminologiju, najpoznatiji po svojoj knjizi u kojoj prikazuje studiju jedne obitelji s obzirom na kriminal, bolesti i genetiku.

¹² Austrijski liječnik neurologije koji je bio židovskoga podrijetla. Najznačajniji je zbog svoga utemeljenja psihoanalize kao znanstvene discipline.

¹³ Austrijski liječnik i psiholog koji je početkom svoje karijere podržavao Freudovu psihoanalizu, no kasnije se odvojio od takvog načina razmišljanja te utemeljio vlastite škole individualiziranog pristupa i psihoterapije.

normama ne znači da kod određene osobe ne postoje mentalni problemi“ (Vlajčević, 2019: 16).

Sve u svemu, teoretičari i znanstvenici koji zauzimaju stajališta o biološkoj uvjetovanosti devijantnoga ponašanja smatraju da su određeni oblici takvoga ponašanja vidljivi u specifičnim i karakterističnim fizičkim obilježjima, anomalijama, kemijskom sastavu tijela ili genetici delinkventa. Oni tvrde da biološke karakteristike koje su nasljedne svakako mogu utjecati na različite vrste ovisnosti, od alkohola sve do različitih droga, mentalne poremećaje pa čak i seksualne devijacije. *„Nedvojbeno je da biokemija mozga i ozljede mozga mogu utjecati na ponašanje, ali sami po sebi biološki čimbenici ne mogu objasniti zločin. Veza je između biologije i kriminaliteta neizravna i posredovana društvenim čimbenicima“ (Haralambos, Holborn 2002: 351).*

S te strane, psihološke teorije devijantnoga ponašanja razlikuju se od bioloških zbog činjenice što biološke kao glavni uzrok ponašajnih poremećaja navode određena tjelesna obilježja i/ili karakteristike, dok psihološke teorije zastupaju stav da abnormalnosti i devijacije dolaze iz mentalnih procesa. Tako one, za razliku od socioloških teorija, a slično kao i biološke, ne tragaju za objašnjenjima odstupanja ponašanja unutar društva, već unutar samoga delinkventa i pri tome izučavaju i proučavaju različite tipove ličnosti. Prema Clinardu i Meieru¹⁴ (2011: 68-69) kao što određeni biološki čimbenici vjerojatno mogu imati utjecaja na eskalaciju delinkventnoga ponašanja, isti takav utjecaj također mogu imati i određene osobine ličnosti, no to se djelovanje ne može (niti smije) sagledavati bez šireg društvenoga konteksta. Ljudsko ponašanje proizlazi iz nestabilnih i promjenjivih uloga koje su određene u društvu. Važno je reći kako ni same studije ne mogu biti u potpunosti pouzdane jer pokazuju karakteristike koje mogu biti svojstvene za devijantnost, a i ne moraju. Tako, na primjer, emocionalnu nesigurnost može pokazivati i osoba koja nije delinkventnoga ponašanja ili delinkvent pak može izgledati kao u potpunosti emocionalno stabilna osoba.

2.2 SOCIOLOŠKE TEORIJE

Za razliku od bioloških i psiholoških teorija, sociološke teorije devijantnoga ponašanja usmjeravaju se na traženje uzroka delinkventnoga ponašanja u odnosu

¹⁴ Američki sociolozi specijalizirani za kriminalistiku i kriminologiju.

pojedince s društvom i njegovim (ne)funkcioniranjem u društvu, odnosno svim mogućim odstupanjima od društvenih normi i pravila te moralnih uzusa. Devijantnost sama po sebi jest određeno odstupanje od bilo kakve norme, stoga je važno shvatiti samo značenje normi i pravila u svakodnevnom društvenom životu. Norme su, zapravo, nepisana pravila, a predstavljaju određena ponašanja koja se u različitim društvenim situacijama od pojedinca (ili društva generalno) očekuju. Time one uređuju međusobne ljudske odnose i društvena ponašanja. Najčešće se društvene norme prenose s generacije na generaciju i time se pripajaju u osobni život pojedinca, njegov jezik, kao i živote i jezik društvene skupine kojoj taj pojedinac pripada. Osoba je tako, osim svojom vlastitom perspektivom, oblikovana i perspektivom zajednice u kojoj živi te vjerovanjima, idejama, kulturom i iskustvima o svijetu koje ta zajednica ima. Društvena pravila koje određena zajednica ima zapravo su skup svih tih normi koja donose određena očekivanja o podobnome i odgovarajućem načinu ponašanja pojedinca u određenoj društvenoj situaciji. Ono što je bitno za naglasiti jest da se norme koje individua uči mogu razlikovati od jedne društvene skupine do druge pa tako iste norme i uzusi ne moraju vrijediti u obitelji, školi, među prijateljima ili na poslu. Prirodno je i ljudski da pojedinci žele biti dio grupe i osjećati pripadnost toj grupi pa zbog toga svoje ponašanje najčešće prilagođavaju društvenim pravilima i normama te skupine. No, kada se javi odstupanje od takvoga ponašanja te zanemarivanje i/ili kršenje društvenih normi i uzusa, govorimo o devijantnome ponašanju.

Predstavnici tzv. Čikaške škole¹⁵ (Thomas, Znaniecki i Cooley) govore o *društvenoj dezorganizaciji*, te se za njih „*korijen problema vidi u nestabilnosti normi i aktivnostima zajednice, a devijantnost je rezultat nejednakog društvenog razvoja, s mnoštvom društvenih promjena i sukoba koji djeluju na individualno ponašanje*“ (Šiško, 2020: 27). Njihova **teorija socijalne organizacije (društvenoga reda)** ističe kako je ljudska zajednica organizirana kada društvo postavi opće i zajedničke osnovne norme i pravila te kada egzistira visoka razina socijalne regulacije i unutarnje povezanosti. Nažalost, socijalna dezorganizacija najčešće se reflektira samo na niže društvene slojeve društvenih skupina jer su svi uvjeti života u nižim klasama (siromaštvo i neimaština, loše obrazovanje, nezaposlenost i prenapučenost) pogodovali najvećoj

¹⁵ Čikaška škola je škola ubrane sociologije koja je utemeljena na Sveučilištu u Chicagu. Ta škola temelji se na gledanju iz perspektive kako se svi sociološki problemi javljaju u urbanim sredinama te se vezuju za prostor koji je iz njihovog stajališta samodostatna varijabla. Glavni predstavnici Škole iz Chicaga bili su W. I. Thomas, F. Znaniecki i E. G. Cooley.

devijantnosti zbog činjenice da je dezorganizacija najveća, a povratno proizvodi i najveći broj slučajeva devijantnoga ponašanja (Matić, 2003: 100).

Utemeljitelj **teorije anomalije**, francuski sociolog Emile Durkheim¹⁶ tu je pojavu proučavao tijekom i krajem 19. stoljeća. Anomija je za njega određeno stanje u kojem nema društvenih pravila, što zapravo dovodi do individualne neizvjesnosti koja pojedinca vodi u društveno neprihvatljiva ponašanja. Obično su takva stanja praćena ratnim stradanjima i strahotama, prirodnim katastrofama, prijelazima iz različitih političko-ekonomskih sistema u neke druge, ekonomskom nesigurnošću i sl. U takvim turbulentnim vremenima nema ni društvenih regulacija pa tako stare norme nisu više prihvaćene od strane društva, a nove još nisu počele vrijediti. Pojedinci koji su dezorijentirani počinju u takvim situacijama stvarati svoja vlastita pravila, ne obazirući se na društvo oko sebe. I upravo zbog nedostatka reakcije društva na takva ponašanja dolazi do pojave devijantnosti (Martinjak i Odeljan, 2016: 17). Upravo zato česta je individualna tjeskoba, anksioznost te neizvjesnost koja pojedinca posljedično dovodi do suicida što mu se nudi kao najlakša i jedina opcija. I zato je bitno istaknuti važnost integracije pojedinca u društvo jer što je ona „*unutar društvene skupine veća, vjerojatnost da će počiniti samoubojstvo je manja*“ (Šiško 2020: 28).

Robert Merton¹⁷ američki je sociolog koji je ušao dublje teoriju Durkheima te ju je produbio iznoseći svoj fokus položaja građana na društvenoj ljestvici. Za njega su oni s dna ljestvice zakinuti u svojim pravima i mogućnostima, a zbog težnje da ih ostvare, usmjeravaju se ka kriminalnim radnjama. Marton također klasificira pojedinačne reakcije na anomaliju pa tako definira konformizam, inovaciju, povlačenje, bijeg i bunt. Konformisti prihvaćaju ciljeve i sredstva te poštuju društvena pravila, dok inovatori (čitaj: lopovi) žele doći do kulturalnih ciljeva zaobilaznim (neinstitucionalnim) putem. Pojedinac se povlači kada postane svjestan da nije postigao uspjeh bez obzira na to što je prihvaćao društvena pravila i ponašao se u skladu s njima, a kada dođe do unutarnjega konflikta u pojedincu zbog obveze poštivanja pravila te pod pritiskom korištenja nedopuštenih sredstava, pojedinac koristi bijeg (u različite vrste ovisnosti: alkoholizam, droga, kocka, seks). Konačno, bunt je revolucionarno sredstvo kojim

¹⁶ Najznačajniji predstavnik sociologije u Francuskoj, koji je kao i Sigmund Freud porijeklom bio Židov. Njegova sociološka teorija naziva se sociologizam, koji za predmet istraživanja uzima pozitivističku metodologiju.

¹⁷ Američki sociolog koji je ujedno i jedan od glavnih predstavnika funkcionalizma i utemeljitelj vlastite varijante funkcionalizma. Ono po čemu je ostao najpoznatiji jesu sociološki koncepti koji se i danas koriste, a to su *koncept samoispunjavajućega proročanstva* i *koncept neželjenih posljedica*.

pojedinaac želi odbaciti ustaljene norme i pravila te srušiti postojeći poredak kako bi uspostavio novi (npr. teroristi) (Lalić, Pilić, 2001: 100-101).

Pobornici **teorije učenja** ili **socijalizacijska teorije** smatraju da se devijantno ponašanje, kao i svako drugo ponašanje, uči. Tako se procesom socijalizacije uče i usvajaju određene norme i pravila ponašanja za koje pojedinac biva nagrađen i prihvaćen od strane društva, a isti princip vrijedi za usvajanje nepodobnih normi i pravila za koja pojedinac dobiva određenu kaznu ili biva odbačen na temelju takvoga ponašanja. Najpoznatija teorija učenja jest **teorija diferencijalne asocijacije** Edwina H. Sutherlanda¹⁸ koji uspoređuje devijantne i nedevidantne društvene skupine te dokazuje da je uzrok za delinkventno ponašanje grupe normativni konflikt, dok kod pojedinca ti konflikti dovode do delinkventnoga ponašanja kroz diferencijalnu asocijaciju, odnosno primarna grupa postaje model za ponašanje. (Maleš 2001: 113-114).

Pobornik **teorije etiketiranja**, Howard Becker¹⁹, kao i svi teoretičari koji zastupaju tu teoriju, smatra da presudnu ulogu u nečijem ponašanju ima reakcija društvene skupine na takvo ponašanje. Dakle, devijantnost se tumači kroz odnos reakcija i sankcija društva na određeno ponašanje, a ne u samome ponašanju kršenja normi. Tako se dodjeljuju etikete devijantnosti i devijantnoga ponašanja, a teorija etiketiranja se fokusira na odnos između devijantnoga pojedinca i društva, posebice vršiteljima određene društvene kontrole (npr. učitelji, policija, psihijatri, savjetnici, svećenici...). Nažalost, etiketiranje osobe iz neznanja može imati teške i dalekosežne posljedice na život te osobe, a postoji razlika između primarne i sekundarne devijantnosti. Oba termina označavaju devijantno ponašanje, no kod primarne devijantnosti osoba sebe ne doživljava devijantnom, dok je kod sekundarne pojedinac pomiren s ulogom devijanta. Etiketa devijanta nosi sa sobom negativnu ulogu i nizak status u društvu, a dugoročno isključuje delinkventa iz društva i samo dodatno ubrzava rast devijantnosti (Clinard, Meier, 2011: 90-92).

Konfliktna teorija usmjerava se na društvene raznolikosti te različitu diobu moći, odnosno, ona ističe da određene društvene skupine mogu stvarati društvene norme i pravila kako bi ostvarili svoje interese, dok druge skupine to ne mogu. Prema toj teoriji devijantno ponašanje jest sraz između interesa društvenih skupina i moći da

¹⁸ Američki sociolog koji je smatran najutjecajnijim kriminologom prošloga stoljeća.

¹⁹ Američki sociolog koji je svojim radom najviše pridonio sociologiji devijantnoga ponašanja te sociologiji umjetnosti i glazbe. Njegova djela utjecala su na osnivanje teorija etiketiranja.

se oblikuje javno mišljenje. Marx²⁰ i Simmel²¹ su prvi udarili temelje ovoj teoriji ističući borbu između društvenih klasa te klasni konflikt ovisno o razini moći koju društvena klasa ima. Također, država je na strani vladajućih, nije neutralna, već je u službi viših slojeva istovremeno suprotstavljajući se nižima (Matić, 2003: 124-125).

Konačno, **teorija kontrole** tumači da je devijantnost posljedica nedostatka društvene kontrole, odnosno, što je ta kontrola manja, devijantnost će biti veća. Očekivano, devijantna ponašanja će se prije uočiti kod društvenih skupina ili pojedinaca koji su manje prilagođeni društvu. Ta teorija polazi od pretpostavke da svi pojedinci reagiraju racionalno, odnosno da bi pokazali devijantno ponašanje kada bi im se za to pružila prilika (Giddens, 2007: 213). Laički rečeno, „prilika čini lopova“. Svaki se pojedinac zato pokušava suzdržati od devijantnoga ponašanja zahvaljujući svojoj unutarnjoj kontroli, ali i vanjskoj, koju čini društvo. No, u ljudskoj je prirodi zadovoljiti vlastite potrebe i želje, po mogućnosti na čim lakši i jednostavniji način. I upravo takve unutarnje težnje omogućuju plodno tlo za razvoj devijantnoga ponašanja (Clinard, Meier, 2011: 96). Kao što Freud uzroke devijantnoga ponašanja traži u događajima iz djetinjstva, tako teorija kontrole fokus stavlja na razdoblje adolescencije kada želi objasniti razvoj devijantnoga ponašanja. Naime, sve obveze koje adolescent ima, kako prema obitelji, tako prema školi i drugim instancama, izazivaju odbojnost prema devijantnosti (Matić, 2003: 133).

Za kraj, ono što je važno napomenuti kada govorimo o bilo kojoj vrsti teorije devijantnoga ponašanja jest da svaka od predstavljenih ima svoje određene prednosti i nedostatke pa samim tim nema jedne jedinstvene ili općeprihvaćene teorije koja razjašnjava sve konflikte i daje odgovore i zaključke na sva pitanja. Bitno je, dakle, da sve navedene teorije djeluju kao teorijska gledišta devijantnosti koja nikako ne bismo smjeli zanemariti ili zaobići u kontekstu proučavanja poremećaja u ponašanju.

²⁰ Karl Marx bio je njemački *homo universalis* jer se istovremeno bavio ekonomijom, poviješću, novinarstvom i politikom, ali također i sociologijom te filozofijom. Bio je veliki ideolog koji je glorificirao socijalizam i komunizam, a utemeljitelj je marksizma, kao i jedan od utemeljitelja moderne sociologije.

²¹ Georg Simmel njemački je filozof koji se smatra jednim od prvih sociologa u Njemačkoj.

3. POVEZANOST OKOLINE NA PONAŠANJE MLADIH

Kao i svakoj osobi u današnjem društvu, mišljenje drugih osoba koje ju okružuju jest itekako važno, štoviše, mnogi ljudi svoje ponašanje temelje isključivo na mišljenju drugih osoba i tuđega ponašanja. Mlade osobe i adolescenti odrastaju u izmijenjenim društvenim uvjetima i okolnostima od njihovih roditelja, a i dalje su u jednoj osjetljivoj fazi života u kojoj njihova okolina ima izuzetan utjecaj na njihovo ponašanje, razmišljanje te doživljavanje svijeta oko sebe. Kao tri najznačajnije skupine koje mogu imati veliki utjecaj na ponašanje mladih svakako su obitelj, škola, ali i njihovi vršnjaci pa ćemo, tako, u sljedećim potpoglavljima pojasniti utjecaj na ponašanje adolescenata svake od navedenih.

3.1 OBITELJ

„Obitelj je, prema Goluboviću, spona između biološkog i društvenog, osnova na kojoj je nastalo ljudsko društvo. Kao i društvo, obitelj se razvijala ovisno o vremenu, prostoru i društvenom sustavu“ (Šiško 2020: 14). Ono što u današnjem svijetu i vremenu koje je suvremeno karakterizira obitelj jesu njezine razlike prema obiteljima prije pedesetak ili stotinjak godina, kao i česte promjene, kako samih članova obitelji, tako i mjesta stanovanja i sl. Biti roditelji sa sobom nosi iznimnu dozu odgovornosti te s pravom možemo reći da je to jedna od vjerojatno najtežih rola u čovjekovu životu. No, ono kako bismo mogli sam pojam roditeljstva definirati jest kao *„složen skup socijalnih stavova (očekivanja i ciljeva) i različitih praksi u kojima dolazi do spoja bio-socijalnog aspekta ljudske prokreacije sa socijalno-kulturnim aspektima brige, skrbi i odgoja novih generacija“ (Šiško 2020: 14).*

Ono što bismo svakako trebali istaknuti jest činjenica da su zahtjevi današnjega roditeljstva blisko povezani s vanjskim činiteljima, a ono što svakako definira svakoga roditelja ponaosob jesu njegove vlastite, individualne karakteristike, ali isto to definira i njegovo dijete. No, osim toga, važne značajke roditeljstva i svake obitelji su životni uvjeti u kojima ta obitelj živi, obrazovanje, poslovna i financijska sposobnost i sl. Također, prisutan je i neprestan utjecaj šire okoline i društva te kulture u kojoj određena obitelj živi i djeluje. Kao rizičan čimbenik svakako možemo navesti socioekonomski status roditelja jer se on može sagledavati iz perspektive materijalnoga statusa, uvjeta

u kojima obitelj živi, mogućnosti obrazovanja i napredovanja pa, time, dugoročno i zaposlenja i sl. I sam Tolstoj svoju „Anu Karenjinu“ započinje razmišljanjem da su sve sretnje obitelji nalik jedna drugoj, a svaka nesretna obitelj nesretna je na svoj način.

Selo, mjesto ili grad, stan ili kuća definitivno imaju doprinose standardu kada govorimo o socioekonomskom statusu jedne obitelji. Loše riješeno stambeno pitanje izaziva kod članova obitelji mnogo više i mnogo češće tenzije, a ta činjenica utječe na odlazak mladih od svojih roditelja i napuštanja vlastitih obitelji vrlo rano. Na taj način mladi postaju izuzetno podložni utjecajima društva koji su najčešće negativni. No, ono što je svakako zanimljivo jest da je istraživanjima dokazano da i u obiteljima u kojima su povoljni uvjeti u kojima ona živi, nerijetko se događa da je atmosfera među članovima loša, mogli bismo reći, čak i nezdrava pa ona potiče asocijalno ponašanje tih istih članova (Martinjak Odeljan 2016: 30). Upravo zbog toga cjelokupnu sliku treba promatrati malo šire nego što se to na prvi pogled čini.

Školovanje, odnosno obrazovanje, pa tako i zaposlenost kako jednoga, tako i drugoga roditelja ne bismo smjeli izolirano sagledavati. Istraživanja koja su znanstvenici proveli u našoj državi dovela su do zaključaka da kod maloljetnih delinkvenata svakako dominiraju one osobe koji spadaju u kategoriju niske ili najniže razine obrazovanja i kvalifikacija. Velika opasnost jest i nezaposlenost ili zaposlenost koja je upitna, a ona može biti utjecaj kako individua doživljava svoju ulogu roditelja. Još jedan rizičan čimbenik svakako je i siromaštvo jer time roditelji imaju drugačije poimanje svijeta i sustav vrijednosti te kriterija što se reflektira i na njihovo roditeljstvo. Znanstveno je dokazano da siromaštvo crpi energiju kod roditelja kako bi oni aktivno preuzeli svoju ulogu roditelja u svakodnevnome životu, ali i samome odgoju, te najčešće dovodi do ponašanja koja su ili autoritarna ili permisivna. Navedeni rizični čimbenici vezani za neodgovarajuće stambene uvjete, neadekvatnu zaposlenost ili nezaposlenost te siromaštvo su izuzetno rizični kada govorimo o obiteljskome nasilju te nasilju nad djecom upravo zbog toga što socioekonomski pritisak dovodi do osjećaja u kojem se otac osjeća bespomoćno, što pretendira njegovoj strogoći, a dugoročno i nasilnim metodama odgoja vlastite djece. Nažalost, kada spominjemo siromaštvo, ono što je očito jest da siromašni roditelji definitivno nisu sposobni svojoj djeci pružiti neke bitne stavke ili zadovoljiti njihove osnovne potrebe, a posljedično dolazi do rizika od zanemarivanja vlastite djece od strane roditelja zbog činjenice što su previše zaokupljenim materijalnim brigama i novčanim problemima. Ponekad se zna, također, dogoditi da je to loše materijalno stanje roditelja upravo posljedica njihovih etičkih te

osobnih karakteristika što bi značilo da ni u nekim drugim uvjetima koji bi bili puno povoljniji, zapravo, ne bi mogli obnašati svoje roditeljske dužnosti.

Kada govorimo o devijantnome ponašanju i utjecaju obitelji na isto, mogli bismo rizične utjecaje podijeliti u grupe vezane za okruženje u obitelji. Drugačiji stilovi roditeljstva te sami odnosi između djeteta i roditelja svakako su glavni pokretači u onome kako se djetetova osobnost razvija i u kojem smjeru ide. Utjecaj roditelja na dijete može se vrlo lako vidjeti u odnosu privrženosti između njih, no, problem se javlja kada se dijete tako ne osjeća, odnosno, kada nema povezanosti između roditelja i djeteta. Tada to isto dijete svoje vlastite roditelje ne doživljava kao utjecajne osobe u svome životu i ne prihvaća njihove vrijednosne kriterije, moralne i etičke stavove ni ponašanja. Postoje različiti odgojni stilovi roditeljstva, no Maccoby i Martin predložili su onu nama najpoznatiju podjelu, podjelu na autoritativan, autoritaran, permisivan i indiferentan stil. Odgojne metode i emocionalnost ide sve od hladnoće, distanciranosti, odbacivanja vlastita djeteta i antagonizma pa do topline i prihvaćanja djeteta. Ono kako roditelji žele mijenjati i modificirati ponašanje svoje djece, kao i njihova unutrašnja proživljavanja koja stavljaju pred djecu odnosi se na kontrolu.

Ono što je važno istaknuti i izdvojiti jest da svako mlado biće, naročito adolescent, biva izložen utjecajima obitelji i obiteljske prilike izuzetno su važne za djetetov razvoj u bilo kojem pogledu, od moralnog do bihevioralnog.

3.2 ŠKOLA

Škola je važna poveznica između obitelji i društva. Ako izuzmemo dječji vrtić, to je prva institucija prema bilo kojem obliku integracije u društvo i socijalizacije s vršnjacima, a istovremeno ima i odgojnu i obrazovnu ulogu. No, današnje društvo ima vrlo visoka očekivanja i suvremeni je oblik života doveo do posljedice da je odgojna uloga obitelji polako bačena u drugi plan, a onda se tu javlja škola koja bi danas upravo taj nedostatak trebala nadomjestiti. Nažalost, učitelji i nastavnici nikako nisu stručnjaci koji bi trebali djecu u potpunosti odgajati, a vrlo često većina njih nije niti zainteresirana za tu istu djecu već svoj posao odrađuju kao da rade s papirima, brojevima, zgradama, a ne mladim ljudskim bićima koja su u njihovoj okolini u nekim od svojih najranjivijih godina i fazama. Znanstvenici i stručnjaci mišljenja su škola treba biti kvalitetna ustanova koja će istovremeno djeci pružati znanje i određenu kvalifikaciju za daljnji život, ali s druge strane, treba mladima biti pozitivna sredina u kojoj će ona u potpunosti

biti svoja i biti u mogućnosti razvijati svoje vještine komunikacije, sporazumijevanja, socijalizacije i sl.

Ono što se danas, nažalost, najviše gleda i vrednuje jest isključivo školski uspjeh, a to je sam rezultat, odnosno ishod institucionaliziranoga školovanja. Problem se javlja kada je taj ishod slab i loš, a posljedice toga su mnogobrojne. Slab školski uspjeh vodi tome da učenik, odnosno dijete posljedično odbija ići u školu i sudjelovati u nastavnim aktivnostima te stvara negativne osjećaje povezane sa školom i obrazovanjem, a dugoročno takvo ponašanje može dovesti do ozbiljnih problema pa čak i poremećaja u ponašanju.

Ono što je vrlo problematično jest padanje razreda, odnosno, ponavljanje istoga kada to rezultira „markiranjem“ nastave, tj. bježanjem iz škole, a nažalost, često i do ispisivanja iz iste. Tada mlada osoba ima prekomjerno puno vremena za sebe, za lutanje, za druženje s neadekvatnim osobama i osobama koje su asocijalnoga ponašanja te, dalekosežno gledano, nema mogućnost zaposlenja.

Ono što se kao primarno smatra lošim akademskim uspjehom jesu slabe ocjene, a s obzirom na činjenicu da je naš sustav ocjenjivanja prioritetno umjeren na numeričko i aritmetičko procjenjivanje učeničkoga znanja i uspjeha. Ono što je očito jest da se adolescente i mlade ljude koji su delinkventi automatizmom gleda kao na učenike lošega akademskoga postignuća, učenike sa slabim ocjenama te izuzetno velikim brojem, kako opravdanih, tako i neopravdanih izostanaka s nastave. Ono što je jasno jest da i brojna istraživanja to potvrđuju.

Znanstvenik Robert Agnew²² bavio se istraživanjima vezanim za karakteristike škole koja su povezana s nasilnim oblicima ponašanja učenika koji tu školu pohađaju. Ono što je on ustvrdio jest da je stopa delinkvencije razmjerno viša u onim školama koje imaju veći postotak siromašnih đaka, ali također i muške djece, kao i pripadnika manjinskih skupina. Karakteristično za takve škole jest da nisu prijateljski raspoložene prema svojim učenicima, nisu tople niti imaju kvalitetne odnose uspostavljene između učenika i učitelja, a ono što je također važno jest da nije naglašeno poštovanje i interes učitelja za učenike. Bitno je spomenuti činjenicu da prijevremene suspenzije učenika, kao i njihovo izbacivanje iz škole nisu dobri mehanizmi kontrole i modifikacije njihova ponašanja, a svakako su povezani su daljnjom kriminalnom aktivnošću (Šiško 2020: 21).

²² Američki sociolog i bivši predsjednik Američkoga društva kriminologije.

3.3 VRŠNJAČKE SKUPINE

Vršnjačke skupine reprezentiraju izuzetno važan društveni čimbenik prilikom socijalizacije i integracije djece i mladih u školskoj dobi, posebno u doba adolescencije, kada je taj utjecaj najizraženiji i najjači. Rizičan utjecaj vršnjaka i kolega, odnosno prijatelja u školi trebalo bi se sagledavati u kontekstu svih prethodno navedenih individualnih utjecaja te u nerazdvojivoj povezanosti obiteljskih i školskih prilika.

Ono što je neupitno glavni uzrok većine maloljetničkih problema jest nešto što je u današnjem svijetu među djecom sve veći i sve izraženiji problem, a to je vršnjački pritisak. Vršnjački pritisak možemo definirati kao različite oblike „*nagovaranja, poticanja i općenito prihvaćanja delinkventnog ponašanja kao normalnog. U težnji da bude dio grupe, da ima nekakav status među vršnjacima i da je prihvaćen, dijete prihvaća pravila grupe i potiskuje vrijednosti stečene tijekom dotadašnjeg odgoja i socijalizacije*“ (Šiško 2020: 21-22). Zanimljivo jest da ukoliko se dogodi situacija da roditeljski odgoj, kao i nadzor izostanu, briga o djetetu bude minimalna, dijete bude zanemarivano, utoliko će to isto dijete preuzeti izazove ponašanja svojih vršnjaka, bez obzira na to što su takva ponašanja vrlo lako moguće vrlo asocijalna i/ili delinkventna.

Rezultati različitih istraživanja pokazuju da u tom pogledu postoje stanovite razlike kada se u obzir uzme spol adolescenata. Dakle, dječaci su definitivno mnogo podložniji pritisku, odnosno daleko lakše padnu pod utjecaj svojih vršnjaka od djevojaka istih godina. Ono što je zanimljivo jest da adolescenti nerijetko tijekom svoga puberteta uzimaju zdravo za gotovo uvjerenja koja su delinkventnoga ponašanja kada se uspoređi s adolescenticama. Perspektiva vršnjačkoga pritiska iz pozicije roditelja, ali i samih adolescenata donosi zanimljive nerazmjernosti i kontradiktornosti u perspektivi. Naime, roditelji daleko više delinkvenciju svoje djece vežu uz njihovo druženje s vršnjacima asocijalnoga ponašanja, dok ta ista djeca tu povezanost uopće ne prepoznaju.

Tolan sažima vjerojatnost utjecaja vršnjaka na mlade u tri kategorije prema njihovim obilježjima (Tolan i Loeber²³ 1993):

1. druženje s delinkventnim prijateljima – povećava vjerojatnost delinkventnog ponašanja;

²³ Američki psiholozi koji su se bavili psihologijom djeteta te napisali niz radova o utjecaju obiteljskih problema na uzorke delinkventnoga ponašanja maloljetnika.

2. vještine pregovaranja s vršnjacima – oni koji imaju slabije vještine pregovaranja, podložniji su pritisku vršnjaka;
3. vještine uspostavljanja interpersonalnih odnosa (intimnost, povjerenje) – oni koji imaju lošije razvijene vještine uspostavljanja odnosa, podložniji su pritisku vršnjaka.

S obzirom na još jedno problematično ponašanje u vidu vršnjačkoga nasilja kao jednog oblika delinkventnoga ponašanja mladih, ne smijemo zanemariti i ne spomenuti nemali broj ekstremnoga nasilja kojem smo mogli svjedočiti zadnjih godina u hrvatskim školama, **kao što su ranjavanja, ubojstva i samoubojstva, a jedan od glavnih uzroka takvoga ponašanja je upravo vršnjačko nasilje.** Ono se definira kao *„izloženost namjerno negativnom, ponavljanom djelovanju od strane jednog ili više učenika, nerazmjerne stvarne ili perceptivne snage zbog kojeg dijete trpi tjelesnu i/ili emocionalnu štetu, a nemoćno je da se odupre“* (Šiško 2020: 22).

Različiti autori različito dijele oblike nasilja među mladima, no prema Martinjak i Odeljan (Martinjak, Odeljan 2016: 61) to su fizičko, emocionalno, seksualno, ekonomsko te kulturalno nasilje koje vršnjaci vrše jedni među drugima.

Fizičko nasilje može se definirati kao bilo koji oblik nasilja koji uključuje fizičko zlostavljanje, a kao reperkusiju ima nanošenje tjelesnih i/ili teških tjelesnih ozljeda. To, primjerice, **mogu biti udarci rukama i nogama te različitim opasnim predmetima, naguravanje, ugrizi, čupanje i povlačenje kose, opekotine, no također, u fizičko zlostavljanje spadaju i ponašanja kao što su zaključavanje osobe te ograničavanje slobode kretanja, a istovremeno može biti izlaganje i različitim vrstama opasnosti.**

Pod emocionalno zlostavljanje podrazumijevaju se sve vrste verbalnih i emocionalnih prijetnji, ucjena, ruganja, omalovažavanja, izgovaranje pogrđnih riječi, emocionalna izolacija i bijeg od prijatelja i/ili članova obitelji, davanje različitih uvredljivih i pogrđnih imena zlostavljanoj osobi, kontrola nečijeg razmišljanja, ali i kretanja, pa tako i ponašanja, a u to ulaze i kontrole govora, odijevanja i sl.

Seksualno nasilje je bilo koji oblik spolnog uznemiravanja, bilo da se radi o banalnim dobacivanjima i uvredljivim komentarima pa do bilo koje teže razine **seksualne aktivnosti koja nije pod pristankom druge osobe, a to je ljubljenje, različiti načini dodirivanja te spolni odnos, odnosno silovanje.**

U ekonomsko zlostavljanje uvrštavamo sve vrste krađa, uzimanja i/ili iznuđivanja novaca, dok je kulturalno nasilje definirano vrijeđanjem i uvredama na nacionalnoj, rasnoj i religijskoj osnovi, kao i osnovi seksualne orijentacije ili pak spolnog identiteta.

„U okviru definicije ističu se tri bitna elementa: trajanje, negativni postupci i neravnotežan odnos snaga. Ključni elementi koji su u osnovi nasilja među vršnjacima su: namjera da se povrijedi, ozlijedi ili nanese fizička, socijalna ili emocionalna šteta; žrtva nasilje nije isprovocirala, neravnotežnost moći, odnosno snage u odnosu između žrtve i počinitelja nasilja“ (Šiško 2020: 23). Nesrazmjer snaga koji može biti stvarni ili pak percipirani javlja se u situacijama kada je žrtva uistinu (fizički) slabija od svoga uzurpatora, odnosno počinitelja nasilja, ali i u situacijama kada sama žrtva sebe percipira kao fizički, pa čak i mentalno, slabijom i inferiornijom. Ono što je važno za istaknuti jest da se takav oblik nasilja realizira minimalno jednom tjedno, a konstantno postoji rizik od daljnjega nasilja. No, nažalost, u trenucima kada to nasilje prevrši mjeru i eskalira, žrtve instinktivno pokazuju strah, a taj isti strah počinitelju daje dodatni vjetar u leđa da nastavi sa zlostavljanjem uz to bivajući uvjeren i siguran kako njegovo nasilje neće biti prijavljeno trećoj osobi. I tu dolazimo do začaranoga kruga vršnjačkoga nasilja u kojem žrtva konstantno sve dublje tone, a počinitelj nasilja dobiva krila i ohrabruje se činiti sve gore i gore oblike nasilja.

Prema Olweusu, u zlostavljanju i delinkventnom ponašanju postoje određene pravilnosti kada pogledamo i uspoređujemo spol, dob, mjesto i vrstu zlostavljanja (Olweus 1993: 105). Tako možemo reći da je ono što je sigurno to da se nasilje daleko češće događa u samoj školi nego na putu do nje ili iz nje. Također, dječaci puno češće koriste samu fizičku agresiju, a s druge pak strane djevojčice zlostavljaju verbalno pritom koristeći indirektnu agresiju. Ono što možemo na temelju toga zaključiti jest da je njima svakako važnije održati socijalne odnose te u trenucima kada žele učiniti nažao jedna drugoj, tada upravo narušavaju i uništavaju te odnose čineći to različitim ogovaranjima, izbjegavanjem svojih tzv. prijateljica ili potpunom izolacijom od njih. Zanimljivo je da upravo djevojčice češće zlostavljaju svoje kolegice i vršnjakinje, dok dječaci vrše nasilje kako nad dječacima, tako i nad djevojčicama. Nadalje, neka istraživanja pokazala su da su dječaci češće žrtve vršnjačkoga nasilja, poglavito u osnovnoj školi, dok se druge analize baziraju na to kako su i adolescenti i adolescentice žrtve u jednakoj mjeri. Ono što je indikativno jest činjenica da su počinitelji i nasilnici rijetko ti koji djeluju izolirano i sami. Dakle, u polovici slučajeva

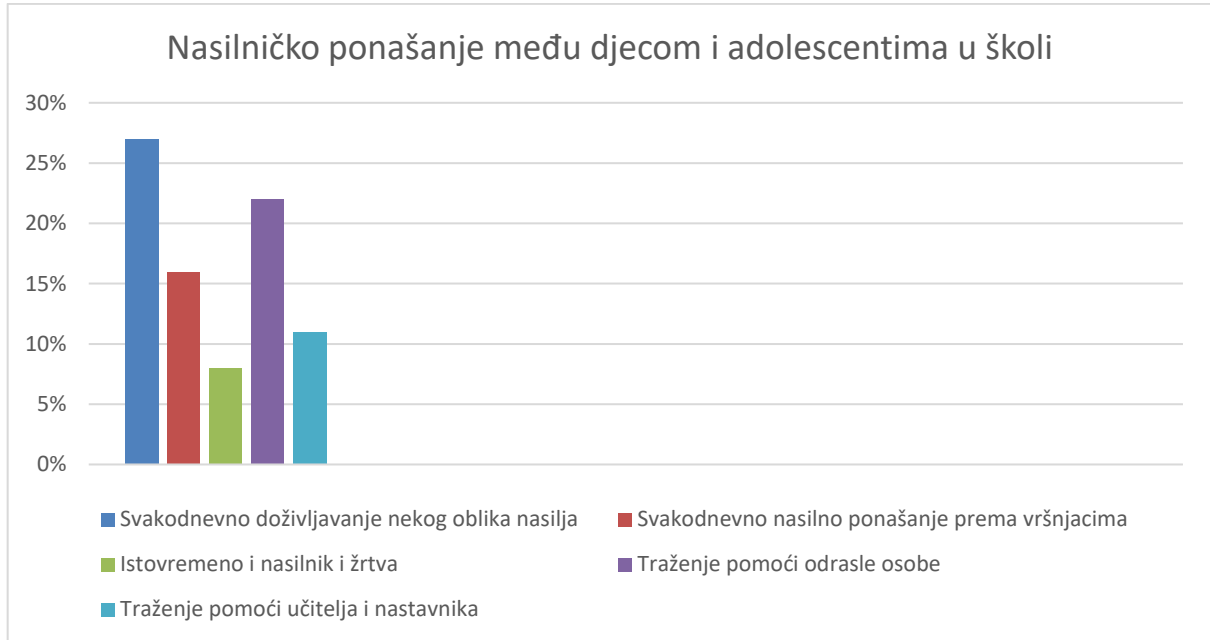
zlostavljanja, ono se događa jedan na jedan, dok je u drugoj polovici zlostavljanja uključeno više djece. Tužno je znati da vršnjačko nasilje ne završava završetkom osnovne škole, već se ono nastavlja i u srednjoj školi, a može trajati čak i do fakulteta. No, utješno je da zlostavljanje od strane muških zlostavljača opada nakon petnaeste godine, dok se zlostavljanje od strane zlostavljačica smanjuje nakon četrnaeste godine. Konačno, međuvršnjačko nasilje prisutno je svugdje i događa se u svakoj školi bez obzira na to nalazila se ona u gradu ili na selu.

Nažalost, treba kazati i poražavajuću informaciju kako je vršnjačko nasilje izuzetno raširena pojava danas, a to dokazuju i rezultati opsežne analize i studije *Svjetske zdravstvene organizacije* provedene u 40 država svijeta tijekom 2005. i 2006. godine. U tome je istraživanju bilo uključeno preko 200 tisuća djece i mladih u dobi od 11, 13 i 15 godina, a sami rezultati su izuzetno poražavajući i pokazuju da je međuvršnjačko nasilje nevjerojatno raširena pojava koju, nažalost, tek deset posto djece i mladih prijavljuje. Zanimljivo je da se nasilje najviše prijavljuje u baltičkim zemljama, poput primjerice Estonije, Latvije i Litve, no, još je zanimljivije da je u skandinavskim zemljama, kao što su Finska, Norveška i Švedska, zabilježena najniža stopa prijavljivanja nasilnoga ponašanja među vršnjacima. Isto istraživanje pokazalo je da je od ukupnoga broja ispitanika (202.056 djece i mladih) samo deset posto u skupini nasilnika, dok dvanaest posto djece kazuje kako je u ulozi žrtve nasilja te, ono što je vrlo zabrinjavajuće, priznaje kako je to nasilje svakodnevno.

Istraživanje koje je 2003. godine provela Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba o nasilničkom ponašanju među djecom i adolescentima u školi obuhvatilo je 13 gradova u Hrvatskoj, a u njemu je bilo uključeno 25 osnovnih škola te učenici u dobi od četvrtog do osmog razreda. Dobiveni rezultati pokazali su da 27% djece svakodnevno doživljava neke oblike nasilja u školi koji uključuju kako verbalno, tako i tjelesno nasilje. Nadalje, 16% ispitanika svakodnevno je nasilno prema svojim vršnjacima, a ono što je kontradiktorno jest činjenica da je 8% djece istovremeno i nasilnik i žrtva nasilja. No, dječaci su ti koji znatno češće vrše nasilje nad svojim vršnjacima, ali ga isto tako i doživljavaju. Frekventnost nasilnog ponašanja povećava se od desete do četrnaeste godine života, što se posebice odnosi na verbalno nasilje, a ono utječe na pogoršanje akademskog uspjeha djece koja bivaju zlostavljana, no i one koja vrše nasilje nad drugima. Na kraju, zabrinjava činjenica da se samo 22% zlostavljane djece zbilja ohrabri i obrati za pomoć odrasloj osobi, a od tog postotka,

11% djece obratilo se je za pomoć direktno učiteljima i nastavnicima (Puharić, Baričević 2014: 118).

Grafikon 1. Nasilničko ponašanje među djecom i adolescentima u školi. Vlastita izrada.



4. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI DELINKVENTNOGA PONAŠANJA

Kada govorimo o određenim čimbenicima koji mogu utjecati rizično ili pak zaštitno na različite oblike delinkventnog ponašanja tada svakako moramo spomenuti obilježja ličnosti same osobe i poremećaje u ponašanju, obiteljske prilike i socioekonomski status te (ne)obrazovanje delinkventa.

Obilježja ličnosti i poremećaji u ponašanju važan su čimbenik u razvoju određenih oblika ponašanja pa tako svakako i onih delinkventnih. Različiti znanstvenici različito ih tumače, ali možemo reći da postoje dva smjera razvoja, a to su raniji i kasniji. Dakle, djeca koja u ranoj dobi počinju pokazivati znakove asocijalnog i delinkventnoga ponašanja, uz to s posebnim naglaskom na prijestupe koji su nasilni, ispostavlja se da su dugoročno puno ozbiljniji prijestupnici. S druge pak strane, mladi koji svoju delinkventnu fazu ponašanja prođu nešto kasnije, s vremenom se ispostavi da ipak „prerastu“ tu fazu i da, konačno, to ostane samo jedna faza i „crna mrlja“ u njihovu životu. No, problem su djeca koja rano krenu s ozbiljnim oblicima nasilničkoga ponašanja i takva djeca već od najranije životne dobi pokazuju poremećaje osobnosti, kao i različite poremećaje u ponašanju. **To su npr. poremećaji pažnje i hiperaktivnost (ADHD), agresivnost i impulzivnost, destruktivnost i autodestruktivnost, kao i različite poteškoće u učenju.** Ono što je najčešća i najkarakterističnija crta ličnosti počinitelja vršnjačkoga nasilja svakako je izražena agresija koja s vremenom postaje ekstremnih razmjera, a takvi počinitelji postaju kronični te čine različita kaznena djela, bez obzira na njihovu težinu. To je, mogli bismo reći, stabilna osobina ličnosti koja kod maloljetnih delinkvenata nije jedini poremećaj koji se javlja, već najčešće govorimo o kombinaciji različitih drugih poremećaja koji samu agresiju kod takvoga pojedinca upravo i potiču, a to su poglavito poremećaji pažnje i hiperaktivnost.

Različita istraživanja maloljetnih prijestupnika pokazala su da su ostali oblici poremećaja u ponašanju agresivnost koja vrlo često zna biti posljedica konzumacije i zlouporabe alkohola, droge i različitih opijata, ali također i bježanje od kuće ili određene institucije (popravni dom, dom za nezbrinutu djecu i sl.), lutanje, lažno prosjačenje te ranije prijave, kao i ranije izrečene mjere, kazne i/ili sankcije. Većinom su takvi poremećaji u ponašanju vidljivi kod silovatelja i razbojnika, a takva ponašanja najčešće

proizlaze iz prethodnih oblika poremećaja u ponašanju koji su posljedica dugotrajne zapuštenosti u odgoju i zanemarivanja takve djece.

S druge pak strane, autori Došen i Cajner u svome istraživanju *Obiteljske prilike i agresivni poremećaji u ponašanju maloljetnih nasilnih delinkvenata u Zagrebu* kao pretpostavku stavljaju da je obitelj ta koja ima veliki utjecaj kada govorimo o djetetovu razvoju i ono se kreće u dva pravca. S jedne strane, obitelj jest ta koja individui daje osnovni identitet te istovremeno utječe na određivanje njegovo socioekonomskoga statusa u društvu i kulturi kojoj pripada. S druge strane, javljaju se i subjektivni utjecaji koje roditelji imaju na svoju djecu, a oni se očitavaju putem nenamjernog obiteljskog odgoja i vrijednosti koje su usađene istim. Takav odgoj karakterizira cjelokupni životni stil obitelji, odnosno svakodnevnih situacija u kojima se članovi obitelji međusobno nalaze. Također, u to ulazi i sama atmosfera koja je posljedica karakteristika čovjekove ličnosti i ponašanja cijele obitelji, ali prvenstveno roditelja (Radusin 2018: 7-8).

No, ono što je važno za istaknuti jest da obiteljska zajednica ima izuzetno značenje za formiranje bilo koje vrste ponašanja kod adolescenata, pa tako i delinkventnoga. Tada se posebno promatraju i razmatraju rizični čimbenici u obiteljima koje su disfunkcionalne ili pak nepotpune. Djeca na različite načine doživljavaju brakorazvodne parnice i razvode svojih roditelja, kao i njihovu preranu smrt. To su okolnosti koje dovode do nepotpunosti obitelji i na taj način itekako utječu na razvoj socijalizacije djeteta i njegove integracije u društvo. Smrt jednog ili obaju roditelja prvenstveno je emocionalni stres, dok s druge pak strane, rastava roditelja može djelovati rasterećujuće i time biti zaštitni čimbenik u razvoju nasilničkih oblika ponašanja. No, ipak, „*analizom podataka iz Statističkog zavoda promatrane su obiteljske prilike maloljetnika kojima je u razdoblju od 1961. do 1971. izrečena kaznena sankcija. Analiza obiteljske strukture upućuje na to da većina delinkvenata dolazi iz strukturalno cjelovitih obitelji, no ta cjelovitost ne jamči funkcionalnost obitelji*“ (Radusin 2018: 8).

Ono što je svakako najčešće kada govorimo o delinkventnom ponašanju i generalno poremećajima u ponašanju uzrokovanim obiteljskom situacijom jesu alkoholizam u obitelji te poremećeni i disfunkcionalni obiteljski odnosi. U manjem je to postotku lutnja i skitnja, lijenost i nerad, promiskuitetno ponašanje, ranije izrečene mjere ili zakonske sankcije roditeljima ili ostalim članovima obitelji. Također, kriminalno ponašanje roditelja jest ono što je najopasniji oblik ponašanja u smislu rizičnih čimbenika za razvoj djetetova ponašanja.

Kao što smo već prethodno naveli, obitelji koje su nižeg socioekonomskog statusa često znaju biti brojnije i s puno više djece, a istovremeno imaju daleko niže prihode te lošije stambene uvjete. Uz to, često se događa da su odrasli članovi obitelji skloni kriminalnim oblicima ponašanja, a djeca su samim time izložena negativnim utjecajima svoje okoline i predjela u kojoj ta zajednica živi (Radusin 2018: 8).

Singer i suradnici (2008: 355) naveli su da je najveći broj ispitivanja ipak dokazao da se socioekonomskom statusu i materijalnim uvjetima nikako ne može niti smije pripisati značenje koje odnosi prevagu kada je riječ o uvjetovanome nasilničkom ponašanju mladih ljudi. Međutim, autori također navode kako bi trebalo biti opravdano za pretpostaviti da su određene problematične situacije u nekim obiteljima uzrokovane upravo nedostatkom zadovoljavajućih prihoda u njima. Tada postoji velika opasnost da roditelji zbog nedostatka materijalnih sredstava i brige kako bi riješili financijske probleme, zanemare svoje odgojne zadaće i ulogu roditelja. Često se događa da su takvi roditelji pod većim stresom, većim pritiskom i puni frustracija te neprijateljski usmjereni prema dobrostojećim obiteljima što onda prenose i na način razmišljanja i funkcioniranja vlastite djece.

Konačno, isti autore tvrde da je i kvaliteta stanovanja važan segment kada govorimo o kvaliteti odnosa među članovima obitelji kao dio cjelokupnog ekonomskog standarda. Ona utječe i na sam odgoj te djetetovu socijalizaciju i možebitni razvoj određenih oblika delinkventnoga ponašanja. Dakako da slabi, loši i nikakvi životni uvjeti stanovanja daju predispoziciju djeci za što češćim i dužim boravkom izvan kuće čime se onda istovremeno djeca izlažu nepovoljnim, negativnim, asocijalnim i delinkventnim utjecajima vršnjaka i šire zajednice.

Konačno, formalno obrazovanje i pohađanje škole jest ono koje igra ključnu ulogu u razumijevanju maloljetnika delinkventnoga ponašanja. Škola kao institucija jest prvotno bitna kao okolina u kojoj dijete ima različite mogućnosti interakcije s ostalom djecom, odnosno svojim vršnjacima. Škole su također važne kao resurs koji omogućava proces promatranja napredovanja učenika i kao takav može biti izvor pozitivnih, ali i negativnih osjećaja za djecu i adolescente (Radusin 2018: 9). Prethodno spomenuti akademski uspjeh izuzetno je važan segment kako dijete i mlada osoba doživljava prvenstveno sebe samu, a to se onda posljedično odražava i na ponašanje određene osobe. Tako možemo reći, odnosno ponoviti već rečeno, kako lošiji uspjeh u školi svakako može dovesti do nasilničkih oblika ponašanja kao što su međuvršnjačko nasilje, odustajanje od školovanja te različiti prijestupi izvan školskih

ustanova. S druge pak strane, odgojno-obrazovna ustanova kao što je škola svakako može biti i zaštitni čimbenik koji dugoročno dovodi do prevencije i tretiranja maloljetničke delinkvencije.

Utvrđeno je da su poremećaji u ponašanju proizašli tijekom školovanja karakteristični za počinitelje koji su maloljetni, a svoje su prijestupe počinili nasilno jer su i inače u životu u školi doživjeli agresiju. Takva ponašanja manifestiraju se kroz izostajanje s nastave, ponavljanje razreda, promjenu školske ustanove, odlaske u popravne domove i sl. Nažalost, takva djeca i maloljetnici nerijetko prekidaju sa svojim školovanjem i obrazovanjem te ostaju prepušteni sami sebi što dovodi do nesrazmjera u obrazovnoj i kronološkoj dobi.

Znanstvenik Shoemaker²⁴ je vršio istraživanja u Americi posljednjih četrdeset godina i zaključio da je upotreba predškolskih i školskih programa koji uvode sankcije za prekršaje dovela do prevencije delinkventnoga ponašanja što se pokazalo vrlo uspješnim. Te mjere, s druge su pak strane dovele u pitanje maloljetnička prava, s obzirom na to da uključuju prekopavanje školskih torbi ili pak provođenje testiranja na različite droge i opijate ako postoji bilo kakva osnovana sumnja za tim. Autor je naglasio da se u takvim situacijama opravdano treba staviti sigurnost djeteta ispred njegove intime i privatnosti (Radusin 2018: 9).

Sve u svemu, možemo reći da su svi navedeni čimbenici nasilničkoga ponašanja istovremeno i rizični i zaštitni, no sustav treba djelovati na vrijeme kako stvari ne bi eskalirale i izmakle kontroli. Dakle, pri prvim znakovima bilo kojeg oblika poremećaja u ponašanju ili pak nasilnih prijestupa odmah treba reagirati, prijaviti i tretirati kako bi se radilo na čim većoj prevenciji maloljetničke delinkvencije.

²⁴ Američki general i bivši zapovjednik Oružanih snaga Sjedinjenih Američkih Država.

5. KAZNENA DJELA MALOLJETNIKA U HRVATSKOJ

Kada govorimo o kaznenim djelima djece i maloljetnika treba reći da zbilja veliki broj faktora utječe na njihovo počinjenje, ali i samu prijavu maloljetnih osoba. Neki od njih su promjene koje se događaju u zakonima, različito pozicioniranje prekršaja i kaznenih djela, sposobnost rada policije te drugi mehanizmi kojima se otkriva kriminalitet, sve do samih građana koji trebaju imati određenu razinu svjesnosti i senzibiliziranosti za prijavljivanje različitih kaznenih djela itd. Podatci dobiveni iz Ministarstva unutarnjih poslova pružaju nam uvid u razvoj maloljetničke delinkvencije tijekom određenog vremenskog razdoblja. Istraživanja su pokazala da je broj kaznenih djela koji je bio evidentiran bio počinjen od strane maloljetnih osoba, dakle, djece i maloljetnika i u stalnom je padu od 2011. do 2015. godine, u postotcima, to je za 19,5%. Broj prijava kaznenih djela maloljetnika također bilježi kontinuiran pad u istome razdoblju, i to za 15,4%, a daleko najveći pad primjetan je u 2014. godini, kada je bilo 13,7% manje prijava maloljetničke delinkvencije i kaznenih djela maloljetnika. Svakako najčešći prijestupi jesu kaznena djela u imovinskim spektrima, kao što su krađe ili teške krađe, a nose daleko najveći udjel u ukupnom broju počinjenih prekršaja (89%). No, značajan udio počinjenih nasilnih kaznenih djela jesu i neovlaštena proizvodnja i/ili prodaja te prometovanje alkoholom, drogama i različitim drugim opijatima.

„Fenomen nasilja predstavlja temu koja otvara niz različitih pitanja – od etičkih, psiholoških, socioloških, kriminoloških do državnopravnih i kazneno pravnih“ (Šiško 2020: 32). Treba imati u vidu činjenicu da je riječ o fenomenu koja se centralno bazira na individui koja je nasilnik, ali i individui koja je žrtva, a istovremeno u obzir uzima i kompletno društvo i reakciju društva na nasilje. Nažalost, često se događa da društvo na nasilje odgovara novim oblicima nasilja putem društvenih i kaznenih mjera i sankcija. Također, nikako ne smijemo zaboraviti spomenuti da živimo u nestabilnome svijetu i još nestabilnijem vremenu u kojem je nasilje koje se javlja među ljudima daleko češće, daleko brutalnije, ali i pročišćenije nego ikada prije.

Nažalost, kada spominjemo kaznene prijestupe, trebalo bi spomenut i same učenike. Tužno je biti upoznat s činjenicom da djeca i adolescenti mogu počiniti bilo koji teži oblik nasilja, ali je tako. Razbojstva, silovanja, ubojstva *„kriminalni su fenomeni snažnog destruktivnog utjecaja na socijalnu sredinu te izazivaju medijsku pozornost, zabrinutost i nespokojstvo“* (Radusin 2020: 32). Posebnu važnost i težinu dobiva

situacija kada su počinitelji takvih kaznenih djela upravo maloljetnici. U suvremenom svijetu mladi ljudi sve više i sve češće pokazuju različite oblike nasilničkoga ponašanja. „*Ulična razbojstva, razbojničke krađe, nanošenje tjelesnih ozljeda i teških tjelesnih ozljeda, sudjelovanje u tučnjavi, nasilničko ponašanje, oštećenje tuđe stvari i sl. najučestaliji su oblici nasilnog ponašanja kod mladih*“ (Radusin 2020: 32).

Kada bismo htjeli spomenuti strukturu počinjenih kaznenih djela, u razdoblju između 2011. do 2015. godine maloljetnici su najviše zadavali tjelesne ozljede i teške tjelesne ozljede svojim vršnjacima. No, ono što bez ikakve sumnje zabrinjava jest broj kaznenih djela ubojstava u pokušaju u 2011., 2013. i 2014. godine.

Podatci iz Ministarstva unutarnjih poslova od 2018. godine pokazuju da je prijavljeno 1.490 kaznenih djela maloljetničke delinkvencije, a ono što je daleko najčešće djelo jest kazneno djelo protiv imovine. Tada je prijavljeno 778 slučaja kaznenih djela, dok je u 2017. godini zabilježeno 1.184 slučaja kaznenih djela koja su počinili maloljetnici (Radusin 2020: 33).

Ono što ne smijemo izostaviti jest primjetan pad broja kaznenih djela protiv privatnost (GDPR) te protiv seksualnog uznemiravanja ili iskorištavanja vlastite djece. No, porast prijave vidljiv je u kaznenim djelima protiv života i tijela pa su, tako, nažalost, „*u 2017. godini zabilježena dva ubojstva i 44 teške tjelesne ozljede, a u 2018. godini 4 ubojstva i 47 teških tjelesnih ozljeda. Ukupan broj krivičnih djela u 2018. godini bio je 2083 te je vidljiv pad prijavljenih djela za 28,5% u 2018. godini*“ (Šiško 2020: 33).

Grafikon 2. Podatci Ministarstva unutarnjih poslova o broju kaznenih djela i prijava u razdoblju 2011.-2015. te 2018. godine. Vlastita izrada.



6. ZAKLJUČAK

Delinkventno ponašanje djece i mladih sve je češća tema razgovora i znanstvenih istraživanja. Nažalost, istovremeno privlači zanimanje kako stručne, tako i društvene javnosti i to istovremeno u našoj zemlji, ali tako i u cijelome svijetu. Stručnjaci na polju psihologije, pedagogije, socijalnog rada i sl. te znanstvenici i istraživači mogu se složiti kako je ono što je vrlo važno i najprirodnije za djetetov rast i razvoj upravo obiteljsko okruženje i zdrava obiteljska atmosfera, no postoje situacije u kojima je takva okolina potencijalno opasna za dijete i njegovo normalno i zdravo odgajanje. S obzirom na to da je navedena tema sve aktualnija te se nerijetko susrećemo s maloljetničkom delinkvencijom i nasilnim ponašanjem među vršnjacima, od najranije dobi sve do kasne adolescencije važno je i bitno razgovarati upravo o tim problemima i istaknuti ih kao neophodne teme stručnih rasprava i znanstvenih istraživanja. I upravo zato je to tema ovog završnog rada koji je za cilj imao progovoriti o neljepim temama današnjega društva te teorijski analizirati što delinkvencija maloljetnika zapravo jest te se dotaknuti psihologije, pedagogije i sociologije. Dakle, područja koja su zahvaćena ovim radom su iz polja sociologije odgoja i obrazovanja djece i mladih.

Ono što je od neizmjerne važnosti kada govorimo o maloljetničkoj delinkvenciji jest ne zatvarati oči pred postojećim problemima i izazovima s kojima se treba hrabro suočiti i naći optimalan način za njihovo rješenje. To se jedino može postići što boljim obrazovanjem i edukacijom društva u cjelini, ali i stvaranjem pozitivnoga okruženja i osjećaja empatije prema delinkventnim pojedincima. Naime, trebamo uzeti svaku pojedinu situaciju *cum grano salis* i postati svjesni da djeca nisu krivci svoga odgoja i ponašanja, već su, nažalost, tijekom svoga života imala loše uzore u svojim roditeljima, braći i sestrama, prijateljima i vršnjacima. Neprimjereni odgoj djece nikako nije poticajan niti odgovarajući za normalan, prirodan i zdrav rast i razvoj djece, kako fizički, tako i psihički, ali i moralni i etički. Jednostavno rečeno, dijete uči po modelu, po primjeru koji vidi i po obrascima koja se pred njega stavljaju i na temelju njih stvara svoje vlastite obrasce ponašanja koja, nažalost, često eskaliraju u delinkventna i nasilnička ponašanja.

Takva ponašanja upravo su ono s čime se stručnjaci moraju svakodnevno susretati i pokušati spriječiti, ili ako već ne mogu to, onda barem liječiti. Ono što je

dokazano jest da indikativni pokazatelji vrlo rano mogu biti različiti i složeni poremećaji u ponašanju. Dugoročno ti poremećaji utječu na individualno funkcioniranje u društvenoj zajednici, ali i školi te obitelji i na radnome mjestu. Delinkvencija se upravo zbog toga klasificira kao izuzetno ozbiljan problem današnjice s kojim se svijet susreće. I upravo zbog toga rješavanju tog problema treba prići sustavno i vrlo rano kada se onda takvo ponašanje u budućnosti, zapravo, može i izbjeći.

Konačno, devijantnost je prema definiciji sve što odstupa od društveno prihvatljivoga ponašanja, a može dovesti do teških kriminalnih radnji i kaznenih djela te, na koncu, sankcija, mjera i kazni. Delinkvencija jest najčešći oblik devijantnoga ponašanja i ona obuhvaća vrlo širok spektar različitih poremećaja u ponašanju i oblike ponašanja na koja se ne gleda kao normalna i društveno prihvatljiva, pa čak ni zakonski prihvatljiva. Naravno, utjecaj okoline na mlade izuzetno je važan pa tada možemo govoriti o utjecaju koji na dijete imaju obitelj i članovi obitelji, vršnjaci te škola. Svi navedeni mogu biti kako rizični, ali isto tako i zaštitni čimbenici u progresiji devijantnoga ponašanja.

Sve u svemu, kao što je već mnogo puta bilo istaknuto, ovim problemom treba se što više baviti i za njega se posebno educirati te ga sustavno rješavati. Najgore od svega je to „stavljati pod tepih“ i praviti se kao da se ništa dogoditi neće jer će upravo tada eskalirati na najgori mogući način. Dakle, ono što je važno i što se ovim radom definitivno želi istaknuti jest da se i dalje trebaju vršiti različite analize i istraživanja, raditi što više s djecom, razgovarati s njima, truditi se biti im prijatelji i kvalitetan te pouzdan sugovornik kojem će se mlada osoba obratiti i otvoriti. Također, i roditelji su ti kojima bi trebalo davati kako podršku, tako i dodatne edukacije, razgovore sa psiholozima, sociolozima i socijalnim radnicima kako bi im se pomoglo u odgoju i ukazalo na moguće greške. Dakle, treba ići optimistično, ali istovremeno i realno naprijed, stajati čvrsto na zemlji, biti svjestan izazova, educirati se, istraživati, uključiti cijelu društvenu zajednicu u proces napredovanja i nema razloga da takvo sistematsko mijenjanje pogleda na stvari neće uroditi plodom.

7. POPIS LITERATURE I DRUGIH IZVORA PODATAKA

- Carić, A. (2002.) *Mlađe osobe u kaznenom pravu (počinitelji i žrtve)*, Zagreb: Pravni fakultet
- Clinard, M. B., Meier, R. F. (2011.) *Sociology od Deviant Behavior*, USA: Wadsworth Cengage Learning
- Dugdale, R. (1877.) *The Jukes*, New York: G. P. Putnam's sons
- Giddens, A. (2007.) *Sociologija*, Zagreb: Nakladni zavod Globus
- Haralambos, M., Holborn, M. (2002.) *Sociologija teme i perspektive*, Zagreb: Golden marketing
- Lalić, D., Pilić, D. (2001.) *Na mladima svijet zastaje: grupni intervju s mladim splitskim delinkventima*, Zagreb: Jesenski i Turk
- Maleš, D. (2001.) *Konvencija o pravima djeteta*, Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
- Martinjak, D., Odeljan R. (2016) *Etiološki i fenomenološki čimbenici maloljetničke delinkvencije* (skripta), Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske
- Matić, R. (2003.) *Društvena promocija bezakonja: uvod u sociologiju devijantnosti*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Paušek, K. i dr. (2017.) *Sociološki osvrt na devijantno ponašanje maloljetnika u Blatu na otoku Korčuli*, Sestrinski glasnik, 22(3): 254.-261.
- Puharić, Z., Baričević, M. (2014.) *Vršnjačko nasilje u osnovnim školama Bjelovarsko-bilogorske županije* u: *Sestrinski glasnik* (19)2: 116.-121.
- Radusin, L. (2018.) *Kriminalni povrat kod maloljetnika – analiza slučaja u Gradu Zagrebu* – završni rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2018.
- Singer, M. et al. (2008.) *Kriminološke osobitosti maloljetničke delinkvencije: tijekom školovanja, poremećaji u ponašanju, obiteljske prilike*, Zagreb: Nakladni zavod Globus
- Sokolović, Lj. (2018.) *Sudioništvo kod maloljetnih počinitelja kaznenih djela u Hrvatskoj* – završni rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu
- Šiško, E. (2020.) *Devijantno ponašanje – životne priče malodobnih korisnika odgojnog doma* – diplomski rad, Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet

- Tolan, P. H. i Loeber, R. (1993.) *Antisocial Behavior* u: Tolan, P. H., Cohler, B. J., Wiley, A., *Handbook of Clinical Research and Practice with Adolescents*, New York, Interscience Publications, 307.-325.
- Vlajčević, A. (2019.) *Metodički potencijal životnih priča u nastavi sociologije na primjeru maloljetničke delinkvencije* – diplomski rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju
- Zrilić, S. (2011.) *Povezanost bježanja s nastave i maloljetničke delinkvencije*, *Magistra ladertina* 6(1): 71.-81.
- Žuvela, I. i dr. (2016.) *Devijantno ponašanje maloljetnika i uloga obitelji*, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 12(47): 18.-24.

SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI (na hrvatskome jeziku)

Delinkventno ponašanje među djecom i maloljetnicima sve je češći problem kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj te istovremeno privlači interes i stručne, ali i društvene javnosti. Takvo ponašanje definira svaki oblik ponašanja djeteta ili mlade osobe koje odstupa od ustaljenih društvenih normi i onoga što je prihvatljivo. Maloljetnička delinkvencija težak je i ozbiljan društveni problem i izazov s kojim se svakodnevno susreće veliki broj psihologa, pedagoga i socijalnih radnika. Takvo ponašanje može ukazivati da se u školi, ili čak i ranije, zanemari poremećaje u ponašanju djeteta te se nije reagiralo na vrijeme i ima dalekosežne posljedice. Naime, dijete svojim ponašanjem daje svoju reakciju obitelji, školi, prijateljima i vršnjacima time tražeći odobravanje, potporu i pomoć.

Cilj ovoga rada bio je progovaranje o toj temi na jedan optimističan i realan način te teorijska analiza onoga što devijantno ponašanje i delinkvencija jesu. Rad je obuhvatio polja psihologije, pedagogije i sociologije, kao i segmente sociologije odgoja i obrazovanja maloljetnika.

Ključne riječi: delinkvencija, maloljetnici, devijantno ponašanje, maloljetnička delinkvencija, poremećaji u ponašanju

SUMMARY AND KEYWORDS (in English)

Delinquent behavior among children and minors is an increasingly common problem both in the world and in Croatia and at the same time attracts the interest of both the professional and social public. Such behavior defines any form of behavior of a child or young person that deviates from established social norms and what is acceptable. Juvenile delinquency is a difficult and serious social problem and a challenge that a large number of psychologists, pedagogues and social workers face with on a daily basis. Such behavior may indicate that the child's behavioral disorders have been neglected at school, or even earlier, and have not been responded to in a timely manner and have far-reaching consequences. Namely, the child's behavior gives his reaction to family, school, friends and peers, thus asking for approval, support and help.

The aim of this paper was to talk about this topic in an optimistic and realistic way and a theoretical analysis of what deviant behavior and delinquency are. The paper covered the fields of psychology, pedagogy and sociology, as well as segments of the sociology of juvenile education.

Keywords: delinquency, juveniles, deviant behavior, juvenile delinquency, behavioral disorders.